

Z literatury

Book reviews

Birkhead T. R. 2016: *The Most Perfect Thing: Inside (and Outside) a Bird's Egg*.

Bloomsbury, London (ISBN 978-1-4088-5125-8). 304 str., cena 16,99 GBP.

Když se řekne vejce, většina lidí si představí vejce slepičí. Docela obyčejná věc, se kterou se běžně setkáváme v obchodě nebo v kuchyni. Každý ornitolog ale ví, že ptáci snášejí různá vejce, a když se na ně podíváme pozorněji, uvědomíme si jejich úžasnou diverzitu ve velikosti, tvaru a zbarvení. Schválně si prolistujte nějakou oologickou monografii (např. Makatsch 1974, Hauber 2014) a uvidíte, že budete fascinováni tím, jak estetickým výtvorem přírody ptačí vejce je. Zde představovaná kniha ale v žádném případě není příručkou o ptačích vejcích. Právě naopak. Po úvodní kapitole o sběratelské vášni amatérských oologů, která je v dnešní době naštěstí už nemyslitelná, autor čtenáře postupně provádí od povrchu vejce až do jeho nitra. Během tohoto objevného putování zasvěceně popisuje i to, jak se vejce postupně utváří a k čemu jeho jednotlivé části slouží. A nejen to, pokouší se odpovědět i na evolučně ekologické otázky, např. proč mají vejce daného druhu specifický tvar, charakteristické zbarvení apod.

Možná si řeknete, to ale nemusím číst, vždyť to už všechno znám. Na povrchu je vápenitá skořápka, která vejce chrání, ale zároveň pomocí pórů umožňuje výměnu plynů. Pod ní je dvouvrstvá papírová blána, no a uvnitř bílek a žloutek. Proč o tom probůh číst celou knížku? Víte ale něco o tom, jak

se taková skořápka tvoří a jak vzniká její zbarvení? Nebo položili jste si někdy otázku, proč jsou skořápky některých ptačích vajec modré? I když skořápku vejce zřejmě většina z nás zná a chápe i její funkci, méně toho už ale víme o bílku. Na první pohled takové bezbarvé nic, z knihy se ale dozvíte, jak důležitá a pozoruhodná část vejce to je. Nejen že poskytuje zárodku vodu a živiny a chrání ho před ořesy, ale hraje také klíčovou roli při obraně proti mikrobům. A víte třeba, jak putuje vejce vejcovodem a jak je orientováno při kladení: tupým nebo ostrým koncem napřed? A v které denní době které skupiny ptáků snášejí vejce? Rovněž si ne každý automaticky uvědomí, že oproti malým savcím vajíčkům je ptačí oocyt jedna obrovská buňka plná živin, hormonů a karotenoidů.

Autor této knihy se však neomezuje jen na popis částí ptačího vejce, ale pojednává i o různých procesech, které s tvorbou vajec a jejich funkcemi souvisejí. Autor mimořádně barvitě líčí zejména proces oplození, ale nezapomíná ani na inkubaci nebo líhnutí. Ne každý asi ví, že pro normální vývoj ptačího zárodku je potřeba více spermií, přičemž účel této fyziologické polyspermie není dosud zcela znám. Rovněž možná leckoho překvapí, že inkubující samice králíků vejce neobracejí zobákem, ale svýma dobře prokrvenýma nohama, které zároveň používají jako „ponorné vaříče“, neboť pro relativní velikost vajec nemohou celou snůšku jednoduše obsednout... Jak jistě tušíte, ptačí vejce není obyčejná věc ani z evolučního hlediska. Vznik kontaktního zahřívání vajec, které umožnilo ptákům zkrátit dobu inkubace a osídlit prostředí neobyvatelná pro jejich předky, s sebou nesl nezbytnost řady evolučních inovací v designu vajec.

Kniha začíná a končí pátráním po tom, proč jsou alkouní vejce extrémně

kónická. Původní učebnicové vysvětlení, že kutálející se vejce tohoto tvaru opisuje kružnici o malém poloměru, a proto nepadne ze skalní římsy, postupně autor vyvrací a navrhuje alternativní hypotézu související s tím, že takový tvar umožňuje efektivní výměnu plynů přes tupý konec vejce navzdory mocné vrstvě trusu na skalních římsách v ptačích bazarech (článek o tom vydává rok po vydání knihy – Birkhead et al. 2017). O tom, jak je toto téma živé, svědčí i to, že vyšlo několik dalších prací pojednávajících o vyšší stabilitě alkouních vajec na šikmých površích (Birkhead et al. 2018), o trajektorii koulení se vajec různého tvaru (Hays & Hauber 2018), nebo o tom, že tvar vajec může souviset s aerodynamikou těla ptáků (Stoddard et al. 2017). Zdá se, že kniha bude inspirovat ještě další studie.

Text je neuvěřitelně čtivý, svěží a čiší z něj nefalšované nadšení pro věc. Určitě většinu čtenářů nadchne nebo alespoň zaujme. Navíc je dost dobře možné, že po přečtení této knihy se na ptačí vejce budete dívat jinak než dosud. Autor často začíná malým exkurzem do historie, kdy představuje původní názor na nějaký problém týkající se některé vaječné charakteristiky, poté ale tento zpravidla mylný názor poměrně přesvědčivě koriguje. K jednotlivým studiím přistupuje kriticky a na problém se často dívá neotřele. Nezřídka se pouští do nejmenšího detailu a přitom si udržuje nadhled. I když s některými úvahami nebo závěry nemusí každý souhlasit, jedná se o mimořádně osvěžující čtení tříbící myšlenky. Autor na mnoha místech není vyčerpávající a pochopitelně ani být nemůže. Přesto se čtenář dozví spoustu zajímavých informací a souvislostí. Navíc autor pojmenovává problémy, které nebyly dosud spolehlivě vyřešeny, a naznačuje tak cesty, jimiž by se mohlo ubírat další bádání. Během čtení máte občas dojem, že je s podivem,

jak málo toho ještě o vejcích volně žijících ptáků doopravdy víme.

Jak autor píše, ptačí vejce ho fascinují nejen jako biologa (jsou pro něj příkladem skvělého kompromisu mezi selekčními tlaky, které na ptáky působí), ale obdivuje je i z estetického hlediska. Krása vajec pro něj totiž byla prvotní motivací je blíže studovat. Až příště z ledničky vyndáte slepičí vejce, abyste si z nich udělali omeletu, zkuste si vzpomenout, že držíte pravděpodobně jednu z nejúžasnějších věcí, kterou evoluce vytvořila. Posouzení toho, zda je ptačí vejce skutečně tou *nejdokonalejší* věcí na světě, ale nechám na vás.

Petr Procházka

- Birkhead T. R., Thompson J. E., Jackson D. & Biggins J. D. 2017: The point of a Guillemot's egg. *Ibis* 159: 255–265.
- Birkhead T. R., Thompson J. E. & Montgomerie R. 2018: The pyriform egg of the Common Murre (*Uria aalge*) is more stable on sloping surfaces. *Auk* 135: 1020–1032.
- Hauber M. E. 2014: *The Book of Eggs*. University of Chicago Press, Chicago.
- Hays I. R. & Hauber M. E. 2018: How the egg rolls: a morphological analysis of avian egg shape in the context of displacement dynamics. *Journal of Experimental Biology*: jeb-178988.
- Makatsch W. 1974: *Die Eier der Vögel Europas*. Neumann Verlag, Radebeul.
- Stoddard M. C., Yong E. H., Akkaynak D., Sheard C., Tobias J. A. & Mahadevan L. 2017: Avian egg shape: form, function, and evolution. *Science* 356: 1249–1254.

Lovette I. J. & Fitzpatrick J. W. (eds) 2016: *The Cornell Lab of Ornithology Handbook of Bird Biology*. 3rd Ed.

Wiley, Hoboken (ISBN 978-1-118-29105-4). 716 str., cena 117 USD.

Kniha je určena jako studijní literatura pro účastníky kurzů ornitologie pro širo-

kou veřejnost, pořádaných od roku 1972 organizací Cornell Lab of Ornithology. Toto třetí vydání je poprvé celobarevné a obsahuje celkem 1 150 fotografií, ilustrací a grafů. To umožnilo autorům (celkem 18 expertů na různé oblasti biologie ptáků) věrně a atraktivně zprostředkovat mnohé aspekty ptačí biologie, které jsou v předchozím černobílém vydání poněkud zkreslené – např. zbarvení peří, vajec apod. Navíc na internetové stránce birdbiology.org jsou k vidění stovky doplňkových informací včetně audio a videonahrávek. Ty jsou k nezaplacení zejména při studiu kapitol o ptačím zpěvu (kapitola 10) a rozmnožovacím chování (kapitola 9), u nichž je přímá zkušenost s ptačím hlasem a chováním naprosto zásadní pro ocenění jejich krásy a pochopení jejich funkce. Text knihy dále obohacují barevně odlišené boxy, které podrobně pojednávají o atraktivních aspektech ptačí biologie, které se nevešly do plynulého toku textu.

Recenzovaná kniha pokrývá všechny aspekty moderní ornitologie. Takto dostává slovu *handbook* ve svém názvu a je vhodná jako kompletní přehled všech částí vědy o ptácích jak pro rychlou orientaci, tak pro podrobnější studium. Rychlý přehled usnadňuje podrobný obsah na začátku každé kapitoly a tučné zvýraznění klíčových pojmů v textu. Takto se může poučenější čtenář pohodově orientovat v textu, přeskočit pojmy a témata jemu známá a zaměřit pozornost na oblasti pro něj nové a neznámé. Dalším aspektem usnadňujícím orientaci jsou stručné a výstižné definice těchto tučně vytištěných pojmů v barevně odlišených rámečcích. Podrobnější studium je naopak usnadněno seznamem referencí na konci každé kapitoly. Jejich počet je dostatečný pro hlubší ponoření se do problematiky dané kapitoly a zároveň není příliš vysoký a nehrozí tak, že se v nich čtenář ztratí. Citace u kapitol

zahrnují jak práce klasické, tak novější, i když u některých kapitol trochu chybí nejnovější práce. To není problém pro běžného čtenáře, protože hlavní poznatky a teorie jsou vždy představeny, ale je to trochu na škodu např. pro vysokoškolské studenty. Na druhou stranu ti by měli být schopni si nejnovější literaturu pohodově dohledat na internetu.

Obsahové členění knihy je klasické, jak bychom ostatně od přehledové příručky očekávali. První kapitola motivuje čtenáře ke studiu ptáků, což vlastně může působit zbytečně pro někoho, kdo si knihu již koupil. Dále následují dvě kapitoly o evoluci, diverzifikaci a klasifikaci ptáků (celkem 93 stran textu). Ty jsou velmi povedené a zprostředkují čtenáři barvitě problematiku původu a evoluce ptáků, jejich diverzity, vzniku nových druhů a jejich klasifikace a systematiky. Kapitola o diverzitě a klasifikaci ptáků je vhodně doplněna obsáhlým boxem s výčtem a stručnou charakteristikou všech čeledí ptáků. Zde by bylo bývalo vhodné uvést počty druhů v jednotlivých čeledích. Dále najdeme čtyři kapitoly zabývající se strukturou a fungováním ptačího těla: opeření a let, anatomie a fyziologie (celkem 160 stran textu). Zde naplno oceníme názornost špičkového grafického doprovodu knihy, protože při studiu anatomie a fyziologie jsou názorné obrázky, grafy a schémata k nezaplacení.

Kapitoly o chování ptáků zahrnují potravní chování, párování a sociální chování a zpěv a vokalizaci (celkem 142 stran textu). Hnízdní biologie, migrace a ekologie populací a společenstev jsou pokryty ve čtyřech následujících kapitolách (celkem 172 stran textu). Tyto dvě sady kapitol jsou svým způsobem jádrem knihy, protože ukazují, jak se evoluční historie druhů a jejich morfoloické, anatomické a fyziologické vlastnosti vzniklé evolucí projevují v chování

a ekologii jednotlivých ptačích druhů a celých společenstev. Je potěšující, že autoři dokázali v těchto kapitolách pokrýt jak klasické studie (např. ekologii společenstva lesňáčků ve státě Maine, studovaného jedním ze zakladatelů moderní ekologie Robertem MacArthurem), tak nové studie provedené za použití nejmodernějších technologií (např. migrační studie využívající geolokátory). Kniha je zakončena kapitolou o ochraně ptáků (61 stran), která není jen povinnou poslední kapitolou obecné učebnice, ale podrobným a moderně pojatým přehledem ochrany ptáků. Není divu, vždyť Cornell Lab of Ornithology je významná ochrannářská instituce a ochrana ptáků a jejich životního prostředí je jedním z hlavních cílů její činnosti.

Závěrem lze konstatovat, že recenzovaná kniha je moderním, dobře napsaným a skvěle faktograficky dokumentovaným přehledem ornitologie. Předchozí vydání knihy se zaměřovalo na ptáky Severní Ameriky, zatímco toto vydání je svým záběrem globální a využívá informace o ptácích celého světa. Tento globální aspekt činí nynější vydání mnohem atraktivnějším pro čtenáře z celého světa, včetně České republiky. Po formální stránce je kniha provedena precizně. Je vidět, že její vznik měl podporu silné výzkumně-ochrannářské organizace a všechny detaily produkce takto náročného díla byly precizně zvládnuty. Nezbyvá než vám knihu bez váhání doporučit a popřát vám poučnou a zábavnou četbu.

Vladimír Remeš

Newton I. 2017: *Farming and Birds*.

HarperCollins, London (ISBN 978-0-00-814790-7). 628 str., cena 35 GBP.

V posledních 15 letech bylo publikováno hned několik knih na téma ptáci a ze-

mědělství (např. Shrubb 2003, Winspear & Davies 2005, Van der Weijden et al. 2010). Jedním z hlavních důvodů je zjištění, že právě ptačí druhy zemědělské krajiny mizí z přírody nejrychleji, a to nejen v Evropě, ale i v ostatních průmyslových oblastech světa.

Kniha *Farming and Birds* vydaná v roce 2017 se od předchozích liší především šíří a detailem svého záběru. Jejich 628 stran je členěno do 22 samostatných kapitol. To je obdivuhodné zejména s ohledem na fakt, že podobné publikace často vznikají jako kolektivní počin, protože dnešní zemědělství je multivědní a složitý obor. Ian Newton se ale tohoto nelehkého úkolu zhostil výtečně. V publikaci zúročil nejen své výzkumné aktivity, ale i celoživotní zkušenosti získané např. působením ve vedoucích pozicích významných organizací, jako jsou British Ecological Society, British Ornithological Union, British Trust for Ornithology nebo Royal Society for the Protection of Birds. Je autorem několika knih věnovaných ptákům, např. *Finches*, *Bird Migration* nebo *Bird Populations* (Newton 1972, 2010, 2013).

Každá z kapitol je psaná tak, aby tvořila souvislý celek a čtenář se v daném tématu dokázal orientovat bez nutnosti číst ostatní text. Díky tomu se sice některé informace opakují v jiných kapitolách, ale u publikace tohoto rozsahu to ničemu nevadí – naopak, čtenář si díky tomuto přístupu utváří komplexnější pohled na problematiku. Na úvod každé kapitoly autor vždy představuje řešené téma a stručně tak čtenáře uvede do problému. Dále systematicky rozvádí problém od obecných informací až k detailu, který je pro pochopení významu daného tématu pro ptáky nutný. Každé téma je přitom zpracované natolik precizně, že čtenář buď najde odpovědi na případné otázky přímo v textu, nebo ho na ně navede citovaná literatura. Kapitoly jsou vždy ukončeny závěrečným

shrnutím, ve kterém autor přesně vystihuje podstatu předchozího textu.

Právě systematický přístup ke každému tématu je největší devizou této publikace. Na úvod autor představuje význam zemědělské krajiny pro ptáky a přibližuje vývoj zemědělství od jeho počátku v neolitu až po současnost. Poté se z pohledu ptačích druhů postupně věnuje všem důležitým aspektům současného zemědělství od samotného základu – půdy – až po pěstované plodiny, živočišnou výrobu, škůdce a nemoci rostlin a hospodářských zvířat nebo využívání pesticidů. Velký prostor věnuje současnému managementu na orné půdě i na loukách a pastvinách se zvláštní pozorností věnovanou mokřadním stanovištím. Toto téma autor dále rozvíjí v samostatné kapitole o mokřadech a jejich odvodňování. Také se detailněji zabývá poklesem početnosti hmyzu v důsledku stávající zemědělské praxe a významu hmyzu jako důležitého potravního zdroje pro ptáky. Kromě zemědělsky obhospodařovaných ploch se autor soustřeďuje i na nezemědělské a mimoprodukční plochy, jako jsou keřové pásy, remízky, vodní plochy nebo hospodářské budovy, které pro celou řadu ptačích druhů představují významné hnízdní nebo potravní biotopy. V posledních dvou kapitolách autor řeší historii, nastavení a přínos agroenvironmentálních opatření, která mají ve Velké Británii dlouhou tradici a oproti těm v České republice přinášejí podstatně více alternativ zajímavých pro ptačí druhy. Součástí publikace jsou četné barevné fotografie nebo popisné ilustrace.

Knihy odráží především situaci na Britských ostrovech, které mají trochu odlišnou historii zemědělského hospodaření než střední Evropa. Také klimatické podmínky jsou zde výrazně odlišné, což mimo jiné vede k tomu, že Britské ostrovy jsou pro celou řadu ptačích dru-

hů významnější pro zimování než pro samotné hnízdění. Také současná zemědělská produkce nebo krajina se od té české odlišuje, což lze demonstrovat např. na živých plotech typických pro Británii nebo praktické absenci trvalých kultur v zemědělství, jako jsou vinice nebo chmelnice. Přesto společné trendy v zemědělské praxi a především společné ptačí druhy jednoznačně převažují, takže tato kniha je i pro českého čtenáře více než aktuální a inspirující a neměla by chybět v knihovně žádného ornitologa, který se problematice ochrany ptačích druhů zemědělské krajiny věnuje.

Václav Zámečník

- Newton I. 1972: *Finches*. Collins, London.
 Newton I. 2010: *Bird Migration*. Collins, London.
 Newton I. 2013: *Bird Populations*. HarperCollins, London.
 Shrubbs M. 2003: *Birds, Scythes, and Combines: A History of Birds and Agricultural Change*. Cambridge University Press, Cambridge.
 Van der Weijden W., Terwan P. & Guldemond A. (eds) 2010: *Farmland Birds across the World*. Lynx Edicions, Barcelona.
 Winspear R. & Davies G. 2005: *A Management Guide to Birds of Lowland Farmland*. Royal Society for the Protection of Birds, Sandy.

Shirihai H. & Svensson L. 2018: *Handbook of Western Palearctic Birds. Volume I: Larks to Warblers. Volume II: Flycatchers to Buntings.*

Christopher Helm, London (ISBN Vol. I: 978-1-4729-3757-5, Vol. II: 978-1-4729-3737-7). 1 271 str., cena 150 GBP.

Tak jsme se konečně dočkali! Koncem července 2018 vyšly dlouho očekávané první dva svazky obsáhlé monografie *Handbook of Western Palearctic Birds*

(dále v textu *HWPB*) zabývající se všemi druhy pěvců západní části Palearktické oblasti. Publikování tohoto díla je v ornitologických kruzích považováno za největší počin od doby vydání devítisvazkové monografie *The Birds of the Western Palearctic* (Cramp et al. 1977–1994; dále jen *BWP*). Před léty jsem shodou okolností psal na *BWP* recenzi (Čapek 1994) a je mi ctí, že po téměř čtvrtstoletí mohu představit zájemcům na stránkách téhož časopisu další poklad ptačí literatury, navazující a zbrusu nový *HWPB*, který je natolik průlomový, že si zaslouží, podobně jako dříve *BWP*, obsáhlý komentář a také srovnání s relevantní literaturou.

Proč to trvalo tak dlouho? Jednoduše proto, že jde o časově extrémně náročný megaprojekt. Stoprocentně platí výrok prvního z autorů Hadorama Shirihai, který v jednom interview prohlásil, že „good books take time“. Tento izraelský ornitolog je špičkovým znalcem ptáků, který si, pokud jde o publikování knih, dává načas, nicméně soudě dle jeho dosavadní produkce lze bez nadsázky říci, že co kniha, to vysoká kvalita. Stačí vzpomenout jeho obsáhlou a historicky vůbec první komplexní monografii o ptácích Izraele (Shirihai 1996), nevšední určovací příručku na ptáky Evropy a Středního východu (Harris et al. 1996), průkopnického a precizně zpracovaného průvodce ptáků a savců Antarktické oblasti (Shirihai & Jarrett 2008) a v neposlední řadě špičkovou monografii o pěnicích rodu *Sylvia* (Shirihai et al. 2001). Ptáčkáři, kteří rádi čelí výzvám ohledně determinace v terénu obtížně určitelných druhů, si jistě vybaví také autorovy články zabývající se jejich identifikací, jež v průběhu let vyšly v časopisech *Birding World*, *British Birds*, *Dutch Birding* nebo *Sandgrouse*. Tím však jeho angažovanost zdaleka nekončí; pilně pracuje na dalších vysoce ambiciózních projektech, jakými je především dokončení díla *HWPB* (dva

svazky nepěvců) a monografie o trubkonosých (Procellariiformes), přičemž stojí za zmínku, že tento mimořádně zcestovalý ornitolog je zatím patrně jediným člověkem na světě, který viděl na moři nejenom všechny druhy, ale dokonce i poddruhy ptáků tohoto řádu. Dále připravuje monografii o bělořitech (*Oenanthe* spp.), fotografické průvodce určováním ptáků Neotropické oblasti a dokonce světa, pro něj osobně pořizuje snímky ptačích druhů po celé planetě. Podílel se na taxonomické revizi řady druhů ptáků a objevech nových taxonů a na jeho počest byl v r. 2015 pojmenován nový druh sovy – puštík pouštní (*Strix hadorami*).

Ani druhého spoluautora *HWPB* Larse Svenssona není třeba dlouze představovat. Stačí zmínit identifikační příručku k určování evropských pěvců v ruce (Svensson 1992), právem nazývanou „biblí kroužkovatelů“, nebo tzv. „černého Collinse“ (Svensson et al. 2009). Oba autoři tudíž představují mimořádně kvalifikované duo, což je na novém *HWPB* dobře znát.

Globální trh s ptačí literaturou je v současné době zaplaven určovacími příručkami nejružnější úrovně. U nás se nejlepší tituly téměř neobjevují (čest výjimkám). V loňském roce jsem si udělal malý průzkum knihkupectví a s překvapením zjistil, že v nich na pultech leželo až 19 různých atlásků ptáků, z nichž o 17 lze bez přehánění říci, že jeden je tučtější než druhý a že jsou zpracovány ve stylu à la poslední tři dekády 20. století. Řada z nich jsou dokonce překlady z cizích jazyků. Podle jakého klíče naši vydavatelé tyto knihy vybírají, nebo čím se čeští autoři při psaní inspiroují, je záhadou. Určování ptáků se totiž v posledních letech neuvěřitelně zdokonalilo. V zahraničí se každoročně objevují tituly, které přicházejí s novými přístupy a posouvají tuto čím dál tím propracovanější

disciplínu neustále kupředu. Dobrým příkladem jsou právě dva recenzované svazky *HWPB*.

S originální myšlenkou vytvořit *HWPB* přišel Hadoram Shirihai koncem 90. let minulého století a na svazcích pěvců pak pracoval dlouhých 18 let, zatímco Lars Svensson přistoupil o něco později, přičemž jeho působení v projektu zabralo 15 let. Práce zahrnovala nekonečné hodiny sběru dat v terénu, studium literatury a opakované návštěvy muzejních sbírek v řadě zemí s cílem prozkoumat minimálně 12 jedinců obou pohlaví každého poddruhu zahrnutého v monografii, což autoři zvládli u většiny z nich. Neméně času zabralo neustálé monitorování internetových kolekcí fotografií ptáků i komunikace s velkým množstvím spolupracovníků včetně stovek fotografů, kteří v terénu nafotili tisíce snímků. To, že se vydání díla tolik oddálilo, má i své pozitivní stránky – mimo jiné se postupně podařilo nafotit prakticky všechny šaty jednotlivých druhů, které jsou důležité z hlediska určování.

V čem se liší *HWPB* od *BWP*? Už rozsah obou monografií – zde budeme srovnávat dva svazky *HWPB* (1 271 stran) oproti pěti svazkům *BWP* věnujícím se pěvcům (3 755 stran) – napoví, že *HWPB* zdaleka nemůže pokrývat všechny aspekty týkající se západopalearktických druhů pěvců, jež jsou obsaženy v *BWP*. Jak dokládá vyjádření Larse Svenssona, *HWPB* je šitý na míru těm, kteří chtějí aktuální souhrn toho, co je známo o identifikaci, určování věku a pohlaví a taxonomii každého jednotlivého druhu západní části Palearktické oblasti. Hadoram Shirihai k tomu dodává, že s tolika novými informacemi, jež jsou o této problematice k dispozici, a s paralelním rozvojem revoluční digitální fotografie nastala potřeba vytvoření moderního, detailně zpracovaného fotografického průvodce určováním ptáků, a to byl prá-

vě důvod vzniku *HWPB*. Naproti tomu *BWP* zahrnuje navíc i údaje o prostředí výskytu, populacích, detailně zpracované části o přesunech, potravě, mimořádně obsáhlé části o sociálních systémech a chování, dále podrobnosti o hnízdění a šatech plus další data, přičemž vše je doplněno nepřeborným množstvím citací. To všechno by se při stanoveném rozsahu do *HWPB* jednoduše nevešlo a ani to nebylo cílem autorů.

Monografie pokrývá poměrně rozsáhlou západní část Palearktické oblasti. Co je však na první pohled markantní, je skutečnost, že se ji autoři rozhodli pojmout netradičně, přičemž zahrnuté území je větší než v *BWP* nebo v dobře známých určovacích příručkách (např. Beaman & Madge 1998, Svensson et al. 2009, Jiguet & Audevard 2017). *HWPB* je inovativní v tom, že kromě pěvců Evropy a satelitních ostrovů zpracovává i druhy celého Středního východu. Jedna ze skutečností, která mě snad nejvíce potěšila, je zahrnutí celého Íránu a celého Arabského poloostrova (kromě ostrova Sokotra). Autoři zcela logicky argumentují, že íránská fauna je palearktická, vyjma fauny jihovýchodního rohu země, který sice už patří do Indomalajské oblasti, nicméně i ten do *HWPB* zařadili jako bonus, a nutno dodat „zaplatť pámbůh“ za to. Podobně na Arabském poloostrově, vyjma pobřežního rohu Jemenu a Dafáru (guvernorát v jihozápadní části Ománu), je avifauna více palearktická než afrotropická. V severní Africe je jižní hranice vytyčena podél politických a nikoli striktně zoogeografických hranic, a tudíž je zahrnuté území o něco menší ve srovnání s *BWP* nebo i Mitchellem (2017). Přechodem z konceptu přírodních a uměle vytyčených hranic toho, co je tradičně v Africe považováno za Západopalearktickou oblast, k hraničím čistě politickým autoři volí čistě pragmatický přístup, který by vyhovoval

praktickému uživateli. Vychází přitom z předpokladu, že potenciální zájemce studující avifaunu dané země se bude o tuto zemi zajímat jako o celek a nikoliv pouze o její části.

Co je pro nás ale důležité, je skutečnost, že rozšíření území zahrnutého v *HWPB* v praxi znamená výrazné navýšení počtu druhů: dva svazky pěvců obsahují celkem 500 druhů a 1 033 taxonů. Pro srovnání, v *BWP* najdeme 376 druhů a v jeho novějším zhuštěném vydání (Snow & Perrins 1998) 399 druhů pěvců. Je nutno podotknout, že navýšení počtu druhů pěvců v *HWPB* je dáno jak zvětšením pokrytého území, tak i novodobými taxonomickými změnami.

Pokud jde o obsah díla, v úvodní části najdeme vysvětlující údaje o jeho uspořádání a rozsahu, taxonomii druhů, poddruzích, pořadí taxonů v systému i nomenklatuře. Dočteme se zde, že jednou z jeho hlavních předností je vyčerpávající pokrytí všech důležitých šatů fotografiemi pořízenými v terénu, které jsou zároveň vysoce kvalitní, a navíc zahrnují dokonce i nejvzácnější druhy a poddruhy. Vysvětlena je i legenda k fotografiím (autoři se rozhodli pro delší popisky s upozorněním na klíčové určovací znaky a uvádějí též měsíc a místo focení s ohledem na taxonomii a poddruhy) a k mapám (barevně odlišeno, kde daný druh hnízdí, zimuje a migruje, včetně vyznačení hranic mezi vyhraněnými druhy a poddruhy, jejichž areály se spojují, jakož i hranic původního rozšíření). Navazující části uvádějí čtenáře do problematiky textů zahrnutých druhů, jejich určování, hlasových projevů, jakož i podobných druhů, určování věku a pohlaví, biometrických údajů, zeměpisné variability a areálu rozšíření. Nechybí ani vysvětlení k taxonomickým poznámkám, odkazy na literaturu, která je pak citována u jednotlivých druhů, výkladový slovníček a použité zkratky,

výkladový zeměpisný slovníček, jakož i podrobná část o pelichání a určování věku ptáků v terénu s popisy detailů pěti hlavních strategií pelichání. Úplně na závěr pak najdeme seznam základní použité literatury, dále tradiční versus nové taxonomické pojetí čeledí pěvců i stručnou prezentaci všech zahrnutých čeledí.

V části *HWPB* popisující jednotlivé druhy pěvců jsou kromě standardní nomenklatury uvedena i alternativní anglická jména a taktéž jména francouzská, německá, španělská a švédská. Těžko lze pochopit skutečnost, proč chybí jména ruská (a to i v kontrastu s *BWP*), když ruština je světovým jazykem a Ruská federace devátou nejlidnatější zemí světa (nemluvě o ohromné rozloze její západopalearktické části před Uralem, tedy oblasti zahrnuté v *HWPB*, jakož i nesporných zásluhách ruské ornitologie o poznání palearktické avifauny).

Není pochyb o tom, že páteří *HWPB* jsou barevné fotografie znázorňující pestrou škálu nejrůznějších šatů včetně individuální variability a subspecií. Vůbec poprvé v historii dostáváme do rukou tak ucelenou a vyčerpávající kolekci snímků všech druhů ptáků západní části Palearktické oblasti. Tím se toto dílo stává zatím vůbec nejkompletnějším fotografickým průvodcem určování ptáků, a to i ve srovnání s jakoukoli jinou částí světa. Do dvou svazků pěvců přispělo cca 800 fotografií a je potěšitelné, že do užšího výběru snímků, které procházely velmi přísnou selekcí, se dostaly i snímky tří fotografií „československého“ původu, jmenovitě Davida Jírovského (snímky kosa horského *Turdus torquatus* na str. 373, pěnice brýlaté *Sylvia conspicillata* a p. kyperské *S. melanothorax* na str. 501 a 525 a budníčka balkánského *Phylloscopus orientalis* na str. 525, vše svazek I), Luboše Mráze (poddruh sýkory lužní *Poecile montanus salicarius* na str. 82, cvrčilka říční *Locustella fluviatilis*

na str. 431 a c. slavíková *L. luscinioides* na str. 432, vše svazek I) a Stanislava Harvančíka (tři snímky zedníčka skalního *Tichodroma muraria* na str. 132–133, snímek sýkory turkeštánské *Parus bokharensis* na str. 114, šoupálka krátkoprstého *Certhia brachydactyla* na str. 138, dva snímky moudivláčka lužního *Remiz pendulinus* na str. 141 a snímek poddruhu ťuhýka šedého *Lanius excubitor pallidirostris* na str. 200, vše svazek II). V monografii najdeme nejenom nepřeborné množství úžasných snímků sedících pěvců, ale i jedinců v pohybu. Jako příklad uvedu alespoň sekvenci neuvěřitelně ostrých letovek skřivana dudkovitého (*Alaemon alaudipes*; str. 47, svazek I), letovky králíčka obecného (*Regulus regulus*; str. 612, svazek I), nebo třeba sněhulí severních (*Plectrophenax nivalis*; str. 494–495, svazek II).

Autoři zařadili do *HWPB* snímky ptáků tak, jak byly pořízeny v terénu. Určitou výhodou tohoto způsobu zobrazení je, že je vidíme včetně výseku prostředí, v němž byl daný jedinec vyfocen. Je ale otázkou, zda by pro účely identifikace, jež je jednou z priorit monografie, nebyly vhodnější digitálně manipulované fotografie s odříznutým pozadím (např. Todd 2018) a/nebo poskládáním několika fotografií (např. různé věkové kategorie, pohlaví apod.) vedle sebe do jedné koláže (např. Crossley 2011). Počítačová „mágová“ si s tím dnes dokážou skvěle poradit a navíc tento způsob zobrazení lze velmi dobře kombinovat s všeobecně známým a léty prověřeným „Petersonovým identifikačním systémem“, přičemž i na fotografiích podobně jako na ilustracích můžeme „vyhmátnout“ klíčové určovací znaky zobrazovaných druhů a pomocí ukazatelů na ně uživatele upozornit. Názorně to dokládají některé z nejnovějších určovacích příruček ptáků nebo savců, např. Hume et al. (2016) nebo Castelló (2018).

Bez upozornění na tyto znaky může být rozklíčování popisků k fotografiím i ilustracím v některých případech mnohem obtížnější – viz např. nejnovější příručka k určování racků (Malling Olsen 2018). Jsem také přesvědčen o tom, že ani sebelepší digitální fotografie se nevyrovnají barevné vědecké ilustraci. V přírodě se totiž sotva může podařit nasnímat ve stejné kvalitě jedince v celé šíři variability šatů a navíc v identických pozicích (sedící jedinci, letovky) tak, jak to nejnověji v jen těžko dostižné šíři záběru a kvalitě předvádějí ilustrace Peacocka (2012, 2016), Lewingtona (Howell et al. 2014) a Wheelera (2018). To zatím ani digitální fotografování nedokáže. Optimální cestou do budoucna by mohlo být zařazení obojího, jak prvotřídních barevných fotografií, tak i precizních ilustrací, které by pokryly co nejširší repertoár všeho důležitého. Autoři některých novodobých specializovaných určovacích příruček, např. Clark & Schmitt (2017), se o kombinaci ilustrací a fotografií s větším či menším úspěchem už pokusili.

V čem jsou přednosti *HWPB* oproti dosavadní literatuře? Uvedu konkrétní příklady z praxe. Vytahuji z archivu svou kolekci snímků ťuhýků a bělořitů ze Středního východu, přičemž jde vesměs o nedospělé nebo „samicooidně“ vyhlížející jedince a konfrontuji je se sérií snímků v *HWPB* a jejich legendou stejně tak jako s částmi textu, především „Určování“, „Podobné druhy“ a „Určování věku a pohlaví“. Jmenovitě se zaměřuji na složitý komplex menších druhů rodu *Lanius* zahrnující taxony *cristatus*, *phoenicuroides*, *isabellinus* a *collurio* (ťuhýk hnědý, turkeštánský, středoasijský a obecný) a srovnávám cíleně i snímky *Oenanthe lugentoides* (bělořit arabský) hnízdicího v jednom z tzv. „horkých míst biodiverzity“, konkrétně v „Africkém rohu“, jehož součástí je i jih Arabského poloostrova. Paráda!

S potěšením mohu konstatovat, že šíře záběru a podrobnost zpracování těchto druhů (včetně taxonomické aktuálnosti) ve srovnání s dosavadní identifikační literaturou (např. Svensson et al. 2009, Eriksen & Porter 2017) nemá obdoby, a to ani při konfrontaci se specializovanými příručkami na tuňáky (Lefranc & Worfolk 1997, Harris & Franklin 2000 – obě dnes taxonomicky ne zcela aktuální, navíc v nich chybí jakékoli fotografie), přičemž *HWPB* dokonce výborně doplňuje a rozšiřuje i vědomosti publikované v člancích úzce zaměřených na identifikaci příslušných skupin (bělořít – Clement & Harris 1987, tuňáci – Worfolk 2000), které obsahují podrobné texty, ilustrace i fotografie. Bělořit arabský je v *HWPB* podrobně zpracován vůbec poprvé v historii – najdeme zde fotografie a texty týkající se jak jeho nominotypického poddruhu, tak i *O. l. boscaweni*, srovnání obou pohlaví, jakož i určování věku, biometrické údaje včetně křídelního vzorce i odstavec zabývající se zeměpisnou variabilitou a areálem rozšíření. S takovými údaji už lze pracovat a určovat podle nich nafocené jedince. V kontrastu s tím se dosavadní určovací příručky věnovaly tomuto druhu jen povšechně (např. Eriksen & Porter 2017).

Mapky rozšíření některých druhů vykazují určité nepřesnosti, např. u skalníka zpěvného (*Monticola saxatilis*) je vyznačeno hnízdění v oblasti Slovenského krasu a dalších oblastech Slovenska navzdory tomu, že tento druh tam s největší pravděpodobností již před lety zcela vymizel. Na území Slovenska je poddimenzován hnízdní areál běžnějších rákosníků rodu *Acrocephalus* (v některých případech dosti výrazně). U rákosníka velkého (*Acrocephalus arundinaceus*) to dokonce vypadá, že je hojnější v ČR, přitom jeho početnost se zvyšuje směrem na východ. Podobně podhodno-

cené je rozšíření slovenských populací pěnice vlašské (*Sylvia nisoria*) a králíčka ohnivého (*Regulus ignicapilla*). Vrána černá (*Corvus corone*) postoupila na Moravě dále na východ, než je vyznačeno. Vzhledem k obrovskému území zahrnutému v monografii, z něhož území České a Slovenské republiky tvoří pouze nepatrnou část a vzhledem k ohromnému množství dat, jež autoři museli zpracovat, jsou však tyto nepřesnosti méně podstatné resp. pochopitelné.

Namátkově se dívám na některé druhy, se kterými jsem dlouhá léta pracoval v terénu. Např. text o rákosníku tamaryškovém (*Acrocephalus melanopogon*) je napsán velmi dobře a výstižně. Škoda, že v části „Hlasové projevy“ není upozornění na jejich vnitrodruhovou variabilitu a výstraha ohledně nebezpečí záměny zpěvu některých jedinců s rákosníkem obecným (*A. scirpaceus*). V textu u pěnice vlašské není zmíněno, že jedinci některých populací zpěv neprokládají charakteristickým „trrr“, což může pozorovatele zmást, nemůže-li daného jedince zkontrolovat i vizuálně. U lindušky horské (*Anthus spinoletta*) bych uvítal snímek zobrazující charakteristický postoj sedících jedinců ve svém teritoriu, odlišný od lindušky lesní (*Anthus trivialis*) i luční (*A. pratensis*), se kterými lokálně sdílí hnízdiště. Pokud by čtenáře zajímaly některé další nedostatky *HWPB*, odkazují např. na webové stránky časopisu *Dutch Birding*, kde naleznete recenzi *HWPB* od jednoho z nejlepších znalců západopalearktických ptáků (Perlman 2018).

Na závěr bych ještě rád zmínil taxonomii použitou v *HWPB*. Pokud jde o taxonomii druhovou, v úvodu monografie je vysvětleno, že dnes vedle sebe koexistuje několik přístupů, přičemž lze říci, že o žádném z nich dosud nemůžeme prohlásit, že jej preferuje většina ornitologů. Autoři *HWPB* se sice v zásadě přiklání ke konceptu biologického druhu (druh

je souborem populací, které se v přírodě skutečně nebo potenciálně kříží), nicméně se snaží najít nějakou racionální rovnováhu mezi konzervativním přístupem, který preferuje stabilitu a očekává solidní důkazy z různých nezávislých zdrojů, a na druhé straně ambicemi, aby dílo odráželo i nejnovější vývoj v taxonomii. Je proto vhodné, aby si čtenář kromě jiného přečetl také „Taxonomické poznámky“ u těch druhů, jichž se to týká. V *HWPB* najdeme zpracovány některé nové druhy, které vznikly v důsledku taxonomických revizí, kupříkladu skřivana arabského (*Eremalauda eremodites*), bělořita bazaltového (*Oenanthe warriae*) a prinií saharskou (*Scotocerca saharae*). Na druhé straně byly některé běžně rozlišované samostatné druhy „degradovány“ na poddruhy (srovnej též se světovými checklisty, např. Gill & Donsker 2018). Takto byla „zrušena“ např. endemická pěvuška jemenská (*Prunella fagani*), jediný druh tohoto rodu vyskytující se mimo Palearktickou oblast. Podobně dopadla straka iberská (*Cyanopica cooki*), jež je v *BWPB* považována za pouhý poddruh straky modré (*C. cyanus*), a to navzdory skutečnosti, že mezi evropskými a asijskými populacemi těchto taxonů je ohromná geografická bariéra a jejich izolace trvá již 2–3 miliony let! Vlastenci ze Spojeného království ani tzv. „chaseři“ či „twitcheři“ (odškrtávači druhů) asi nebudou nadšeni, že jim byl „zlikvidován“ jediný endemit Britského souostroví – krivka skotská (*Loxia scotica*).

Při řazení druhů do čeledí a pořadí taxonů v systému autoři zůstali věrní konzervativnímu přístupu (rozdíl oproti řadě novodobých publikací). Pokud jde o poddruhy, zastávají názor, že rozdíly mezi mnohými z těch, které jsou rozlišovány v současné literatuře, jsou sotva znatelné, nebo je dokonce nemožné je odlišit od sousedících poddruhů. Proto se rozhodli nezávisle posoudit rozlišitel-

nost všech poddruhů ve sbírkách muzeí. Přitom aplikovali „pravidlo 75 %“, což znamená, že minimálně u ¾ všech jedinců by mělo být možné je odlišit na základě morfologických znaků. Výsledkem bylo vyřazení cca 15 % všech poddruhů jako synonym ve srovnání s jinými knihami včetně hlavních světových checklistů.

Jistě by se našlo ještě mnoho aspektů *HWPB*, které bychom mohli obsáhle rozvádět a komentovat. Chtěl bych už pouze říci, že jde o mimořádně kvalitní dílo, které po mnoho let zůstane vzorem a nepostradatelným zdrojem informací pro celou řadu zájemců včetně ornitologů, muzejních pracovníků a v neposlední řadě ptáčkařů („birders“), kteří se zabývají určováním ptáků s mimořádným zápalem a důkladností a mezi nimiž najdeme celou řadu špičkových znalců. Navzdory vysoké ceně by nemělo chybět v knihovně žádného vážného zájemce o ptáky. Vzhledem k hmotnosti obou svazků – dohromady přes 5 kg – je potěšitelné, že budou k dispozici i jejich elektronické verze. Na úplný závěr bych chtěl popřát autorům hodně zdaru při zpracovávání dalších dvou svazků, tentokrát nepěvců. Vzhledem ke skutečnosti, že hodlají dle svého vyjádření rozšířit autorský kolektiv, doufám, že knihy budou k dispozici dříve než za 18 let.

Miroslav Čapek

- Beaman M. & Madge S. 1998: *The Handbook of Bird Identification for Europe and the Western Palearctic*. Christopher Helm, A & C Black, London.
- Castelló J. R. 2018: *Canids of the World: Wolves, Wild Dogs, Foxes, Jackals, Coyotes, and Their Relatives*. Princeton University Press, Princeton & Oxford.
- Clark W. S. & Schmitt N. J. 2017: *Raptors of Mexico and Central America*. Princeton University Press, Princeton, Oxford.
- Clement P. & Harris A. 1987: Field identification of West Palearctic wheatears. Parts 1 & 2. *British Birds* 80: 137–157, 187–238.

- Cramp S., Simmons K. E. L. & Perrins C. M. (eds) 1977–1994: *The Birds of the Western Palearctic*. Vols. I–IX. Oxford University Press, Oxford, New York.
- Crossley R. 2011: *The Crossley Guide: Eastern Birds*. Princeton University Press, Princeton, Woodstock.
- Čapek M. 1994: Cramp, S., Simmons, K. E. L. & Perrins, C. M. (eds) 1977–1994: The Birds of the Western Palearctic. Vols. I–IX. Literární recenze. *Sylvia* 30: 166–172.
- Eriksen J. & Porter R. 2017: *Birds of Oman*. Christopher Helm, Bloomsbury, London.
- Gill F. & Donsker D. (eds) 2018: *IOC World Bird List* (v8.2). doi:10.14344/IOC.ML.8.2.
- Harris T. & Franklin K. 2000: *Shrikes & Bush-shrikes*. Christopher Helm, A & C Black, London.
- Harris A., Shirihi H. & Christie D. 1996: *The Macmillan Birder's Guide to European and Middle Eastern Birds*. Macmillan, London.
- Howell S. N. G., Lewington I. & Russell W. 2014: *Rare Birds of North America*. Princeton University Press, Princeton, Oxford.
- Hume R., Still R., Swash A., Harrop H. & Tipling D. 2016: *Britain's Birds: An Identification Guide to the Birds of Britain and Ireland*. Princeton University Press, Princeton, Woodstock.
- Jiguet F. & Audevard A. 2017: *Birds of Europe, North Africa, and the Middle East*. Princeton University Press, Princeton, Oxford.
- Lefranc N. & Worfolk T. 1997: *Shrikes: A Guide to the Shrikes of the World*. Pica Press, Mountfield.
- Malling Olsen K. 2018: *Gulls of the World: A Photographic Guide*. Christopher Helm, Bloomsbury, London, New York.
- Mitchell D. 2017: *Birds of Europe, North Africa and the Middle East: An Annotated Checklist*. Lynx Edicions, Barcelona.
- Peacock F. 2012: *Chamberlain's LBJs: The Definitive Guide to Southern Africa's Little Brown Jobs*. Mirafr Publishing, Pretoria.
- Peacock F. 2016: *Chamberlain's Waders: The Definitive Guide to Southern Africa's Shorebirds*. Pavo Publishing, Pretoria.
- Perlman Y. 2018: Handbook of Western Palearctic Birds. Book review. https://www.dutchbirding.nl/recensies/1471/handbook_of_western_paelearctic_birds. Navštíveno 20. 10. 2018.
- Shirihi H. 1996: *The Birds of Israel*. Academic Press, London, San Diego.
- Shirihi H. & Jarrett B. 2008: *The Complete Guide to Antarctic Wildlife. Second Edition*. Princeton University Press, Princeton, Oxford.
- Shirihi H., Gargallo G. & Helbig A. J. 2001. *Sylvia Warblers: Identification, Taxonomy and Phylogeny of the Genus Sylvia*. Christopher Helm, A & C Black, London.
- Snow D. W. & Perrins C. M. 1998: *The Birds of the Western Palearctic. Concise Edition. Vol. 2: Passerines*. Oxford University Press, Oxford, New York.
- Svensson L. 1992: *Identification Guide to European Passerines*. Fourth revised and enlarged edition. Lars Svensson, Lullula, Torekov.
- Svensson L., Mullarney K. & Zetterström D. 2009: *Collins Bird Guide: The Most Complete Guide to the Birds of Britain and Europe*. HarperCollins, London.
- Todd F. S. 2018: *North American Ducks, Geese & Swans*. Hancock House Publishers, Surrey.
- Wheeler B. K. 2018: *Birds of Prey of the West: A Field Guide*. Princeton University Press, Princeton, Oxford.
- Worfolk T. 2000: Identification of Red-backed, Isabelline and Brown Shrikes. *Dutch Birding* 22: 323–362.

Stenning M. 2018: *The Blue Tit*.

Bloomsbury, London (ISBN: 9781472937384). 320 str., cena 49,99 GBP.

Sýkora modřinka (*Cyanistes caeruleus*) je jedním z nejstudovanějších ptačích druhů vůbec a představuje dobrý model pro evoluční a behaviorální ekologii. Dle databáze vědeckých článků *Web of Science* jen za uplynulý rok vyšlo 114 článků zabývajících se sýkorou modřinkou. Není divu. Tento charismatický drobný pěvec původně obývajících listnaté lesy ochotně kolonizoval i okolí lidských sídel a přizpůsobil se tak životu

v těsné blízkosti člověka. Sýkora modřinka navíc ochotně obývá ptačí budky, což umožňuje detailně sledovat průběh jejího hnízdění a provádět nejrůznější manipulační experimenty.

V dnešní době už není příliš zvykem psát rozsáhlé monografie zaměřující se na biologii jediného druhu. O to zajímavější ale bude se podívat na novou knížku *The Blue Tit* od Martyna Stenninga, která je věnována slavnému ornitologovi Trevoru Poyserovi. Autor působí od roku 1976 na University of Sussex. V roce 1995 obhájil disertační práci zabývající se sýkorou modřinkou a napsal řadu prací věnujících se tomuto druhu. V této knize pak shrnuje výsledky svého dlouholetého výzkumu sýkory modřinky na lokalitě Lake Wood v Sussexu v jižní Anglii a dává je do kontextu informací z dosavadní literatury. Jak už samotný obecný název knihy napovídá, kniha se v šesti kapitolách souhrnně věnuje biologii sýkory modřinky, především pak její ekologii. Je doprovázena zdařilými černobílými ilustracemi z pera Alana Harrise a najdeme zde také řadu barevných fotografií vyobrazujících život a výzkum sýkory modřinky.

V první kapitole se autor chronologicky věnuje ročnímu životnímu cyklu sýkory modřinky se všemi jeho důležitými komponentami od fenologie, obhajoby teritoria, přes výběr hnízdní dutiny, inkubace vajec až po péči o potomstvo apod. Druhá kapitola se zabývá poměrně komplikovanou evoluční historií rodu *Cyanistes*, jeho taxonomií, rozšířením a variabilitou. Poukazuje také na častý problém s určením druhu či poddruhů, který zvláště u sýkory modřinky nabývá na významu, protože se vlastně jedná o druhový komplex různých starých a reprodukčně izolovaných populací. Připomeňme také, že využití molekulárních markerů v nedávné době značně změnilo náš pohled na fylogenezi

a taxonomii sýkor a v současné době někteří autoři rozeznávají až 14 rodů sýkor (Johansson et al. 2013). Našich šest běžně se vyskytujících druhů sýkor původně patřících do rodu *Parus* se tak rozpadlo do pěti samostatných rodů. U sýkory modřinky se ukázalo, že bazální linie vznikla pravděpodobně v Africe a odtud se sýkory modřinky rozšířily do Eurasie a následně se oddělila linie vedoucí k sýkoře azurové (*Cyanistes cyanus*). Přehledný fylogenetický strom dokládající vztahy mezi jednotlivými poddruhy či populacemi a umístění rodu *Cyanistes* ve fylogenezi sýkor však v knize nenajdeme. Místo toho následuje podrobný popis různých poddruhů a populací sýkor modřinek. Třetí a čtvrtá kapitola se pak zabývají populační strukturou, demografií a mortalitou a determinanty hnízdního úspěchu sýkory modřinky. Pátá kapitola se pak věnuje metodice a historii výzkumu sýkory modřinky, a to i včetně historie používání ptačích budek. Jsou zde popsána mnohá doporučení výzkumu – terénní protokoly, vlastnosti budek, výzkumné směry a úskalí výzkumu. Autor zde těží z bohatých terénních zkušeností a tato kapitola by se dala doporučit každému, kdo plánuje provádět terénní výzkum nejen na dutinově hnízdících druzích ptáků. Poslední šestá kapitola je poměrně krátká a netradiční a zabývá se tím, jakou roli hrají sýkory modřinky v lidské kultuře, především pak v anekdotách, folkloru, poezii či etymologii. Ukazuje se, že náš zájem o sýkoru modřinku trvá už po staletí a že začal vlastně mnohem dříve, než vznikla samotná moderní věda, a že zdánlivě nahodile zachycená pozorování mohou dobře posloužit pro vědecké poznání.

Závěrem lze říci, že se jedná o povedenou a vyčerpávající monografii o sýkoře modřince a že ačkoliv je kniha

určena spíše profesionálním ornitologům a behaviorálním ekologům, i obecně laděný biologicky vzdělaný čtenář či nadšený birdwatcher si v ní jistě přijdou na své. Jako pozitivum knihy hodnotím také její čtivost; některé hutné pasáže knihy jsou nezřídka prokládány osobními zážitky autora se sýkorou modřinkou a jsou tak vlastně docela odlehčeny. Autor zde navíc velmi často dává prostor podrobnějšímu popisu svého výzkumu. Možná proto se nicméně nelze občas ubránit pocitu, že některé pasáže jsou rozvláčné či se částečně opakují, např. některá témata ve třetí a čtvrté kapitole by bylo vhodnější sloučit do jedné souhrnné kapitoly, než je zmiňovat v obou kapitolách. To však nijak nesnižuje vysokou informační hodnotu této jedinečné knihy.

Martin Těšický

Johansson U. S., Ekman J., Bowie R. C. K., Halvarsson P., Ohlson J. I., Price T. D. & Ericson P. G. P. 2013: A complete multilocus species phylogeny of the tits and chickadees (Aves: Paridae). *Molecular Phylogenetics & Evolution* 69: 852–860.

Webster M. S. (ed.) 2018: *The Extended Specimen: Emerging Frontiers in Collections-Based Ornithological Research*.

CRC Press, Boca Raton (ISBN 13: 978-1-4987-2915-4). 240 str., cena 88 GBP.

Když jsem byl malý kluk, byla má představa o muzeích dost zkreslená školní návštěvou podivně čpící muzejní expozice plné vypreparovaných zvířat. To, o čem muzejní sbírky doopravdy jsou, jsem měl možnost poznat až mnohem později a tohoto zpoždění lituji. Dokonce ještě v době vysokoškolských studií jsem se setkal s celou řadou zavádějících názorů

o muzeích a kurátorech. Jednalo se hlavně o pochybnosti nad významem sbírek v dnešní moderní době. Až po letech mi došlo, že většina této „kritiky“ pramení z naprosté neznalosti muzejní práce a/nebo přesvědčení o nedotknutelnosti všech živých bytostí. O tom, do jakého extrému to může vést ve vědě, svědčí několik kauz, kdy nové druhy pro vědu byly popsány jen na základě několika per nebo fotografií.

Začnu přímo: tuto knihu by si měl přečíst každý, kdo má jakékoli nejasnosti o významu muzejních sbírek. Pro muzejní kurátory je to v podstatě povinná četba o tom, jak dnes udržovat a rozšiřovat sbírky, které spravují. Kniha, či přesněji řečeno sborník, je kolekcí 11 příspěvků od předních odborníků o nejrozličnějších aspektech vytváření, udržování a využití muzejních ornitologických sbírek v dnešní době. On totiž dnes takový balk (jednoduchý preparát pro dokumentační a studijní účely; viz obr. 1) neslouží jen ke studiu základní morfologie nebo jako pouhý doklad výskytu druhu na určité lokalitě, ale jeho dokladové údaje lze využít pro modelování distribuce druhů, peří lze využít pro studium stabilních izotopů nebo pigmentů a jejich signální funkce, z těla ptáka se kromě preparátu dají získat paraziti nebo tkáň pro genetické studie apod. Takových možností využití sbírkového materiálu pro další rozvoj poznání je opravdu mnoho a dílčí příspěvky v tomto sborníku velice fundovaně ukazují na možné směry lepšího managementu ze strany kurátorů a také lepšího využití sbírek odbornou veřejností.

Znalé problematiky vůbec nepřekvapí, že autorský kolektiv je až na pár výjimek čistě americký. Odráží to dnešní stav věcí, kdy americká muzea stále ještě aktivně rozšiřují své sbírky, kdežto evropská notně pokulhávají co do nových přírůstků. Zda je to dáno legislativou nebo společenským naladěním, nedo-

kázu posoudit. Každopádně následkem toho bude většina badatelů časem jezdit za studiem sbírek za Atlantik. Jenom pro ilustraci propastného rozdílu: většinu sbírkových předmětů obratlovců uložených v amerických muzeích můžete vyhledávat on-line prostřednictvím databá-

ze VertNet.org. U nás kromě primitivní databáze CES (Centrální evidence sbírek muzejní povahy ve správě Ministerstva kultury ČR), která za všechny muzea eviduje pouze počty sbírkových předmětů, toho zvědavému online tazateli moc nabídnout nemůžeme.

Peter Adamík

Obr. 1. Ukázka typického balku (nahore; žluva hajní, *Oriolus oriolus*) a balku s roztaženým křídlem (sýkora koňadra, *Parus major*), který již umožňuje studium rozsahu pelichání. Foto: Pavel Rozsival (Vlastivědné muzeum v Olomouci).